

Вадим Слюсар (Житомир, Україна)

**ПРИВАТИЗОВАНЕ НАСИЛЛЯ ЯК ФОРМА
СУЧАСНОГО РАЦІОНАЛЬНОГО НАСИЛЛЯ**

Важливим аспектом утвердження нової раціональності як атрибуту насилля за доби глобалізації є його приватизація та комерціалізація. Поняття "приватизація насилля" та "приватизоване насилля" набули широкого вжитку наприкінці 90-х років ХХ століття в історичних та політологічних дослідженнях проблем тероризму, громадянських воєн в Африці, наркоторгівлі в Латинській Америці, а отримали теоретичне осмислення у працях німецького політика Е. Епплером, хоча у нього вони отримали передусім політологічний зміст і є радше ідеологемами лівого спрямування. Приватизоване насилля він визначив як змішування фундаменталістського фанатизму, з одного боку, та найгрубішого криміналітету, з іншого; воно стає більшою залежним від зростання нерівності як всередині суспільства, так і між суспільствами [1, с. 12]. Приватизоване насилля протиставляється державному, заміщає його, заперечує державну монополію на насилля. До теми приватних військових формувань, до локальних збройних формувань громадянської самооборони у періоди громадянської війни почали звертатися ще в кінці 90-х років ХХ століття, зокрема відзначимо працю Л. Мартінеза "Громадянська війна в Алжирі: 1990-1998". В ній він описав появу збройних

формувань в Алжирі на різних принципах: за регіонально-політичним (як збройного крила політичних партій), за відношенням до влади (створені на підтримку роботи органів правопорядку), на основі приватного інтересу (приватні армії) [3, с. 235]. Загалом можна виокремити наступні групи, які можуть володіти приватизованим насиллям: приватні фірми організації, що надають послуги забезпечення безпеки, захисту і охорони в т. ч. "приватні армії"; організовані злочинні групи, які здійснюють насилля з метою отримати прибуток; терористи; воєнізовані формування та протестні групи, які вдаються до насилля з метою "заявити про себе" або популяризувати свої ідеї [7, с. 46]. Класичним контекстом, в якому приватні агенти насилля (або актори) можуть почати своє сходження, є поєднання таких економічних, соціальних, культурних та політичних передумов, як функціонування низькодиверсифікаційної, залежної від первинного експорту товару економіки, суспільна модернізація без соціального розвитку, відсутність суперечки між традиційними та сучасними нормами і зростаючим у зв'язку із цим страхом втрати ідентичності, значна слабкість держави у виконанні власних есенційних функцій, чи, навпаки, її репресивність для того, щоб дозволити позбавлені насилля форми розбіжностей [2, с. 29]. В. Руф визначив основні тенденції втрати державою монополії на застосування насилля та, відповідно, приватизації насилля. По-перше, слабкий контроль певних територій; по-друге, основні форми забезпечення безпеки громадян виражаються передусім у бунті проти центральної влади й фінансуються за рахунок контролю над багатими ресурсами територій та відповідними контрактами з транснаціональними корпораціями; нові моделі легітимності формуються шляхом включення і виключення (поділ ресурсів відбувається через систему ідентифікації "свій – чужий", особливо якщо поділ відбувається на етнічному ґрунті; центральну роль відіграють армії, адже вони мають функціональну ієрархічну структуру, до військових угруповань рекрутується молодь, яка у такий спосіб прагне позбутися свого бідного становища [4, с. 17]. Приватизація насилля, таким чином, виступає чинником соціальної мобільності, соціальних трансформацій. Це дозволяє говорити про приватизацію насилля як складний структурований соціальний процес: як форму соціальної самоорганізації за умов послаблення державної влади, як інструмент політичної боротьби, як засіб економічного збагачення. А відтак, цей феномен є передусім об'єктом вивчення соціальної філософії.

Глобалізація супроводжується також системною диференціацією суспільства, джерелом якої є економічна та культурна інтеграція, актуалізована сучасними міграційними процесами, втратою державних функцій контролю над державним кордоном і над територіями. Це позначається неможливістю владою застосовувати традиційні методи контролю з опорою на дисципліну, держава фактично втрачає монополію на здійснення насилля. Об'єктивно відбуваються спроби концентрації ресурсів для запобігання цим процесам. Тенденційним є використання правової системи, яка повинна у необхідній мірі регулювати усі соціальні та особистісні взаємовідносини. Утім, саме через посилення процесів диференціації закони, постанови, накази та інші нормативно-правові акти або нездатні у повній мірі виконувати регулятивну функцію, або через свою надмірність виконують формальне, а то й формалізоване значення. Однією з форм приватизованого насилля за цих умов постає корпоративне насилля, сформоване на основі традицій, правил та розпоряджень функціонування корпорацій, підприємств, трудових колективів, які доповнюють законне регулювання відносин, і, навіть, частково їх заміщають. Працівники свідомо виконують певні накази й розпорядження через страх осуду за порушення корпоративної етики. Складовою корпоративного насилля є приватизована корпоративна безпека, яка полягає у передачі основних функцій безпеки роботи працівників, ведення фінансової діяльності, збереження матеріальних ресурсів та, особливо актуально в останні роки, інформаційної безпеки самим корпораціям. Це позначається суттєвим зростанням кількості фахівців з безпеки та охорони, технологічним і технічним оснащенням їх діяльності, отриманням прав застосовувати силу для здійснення своїх повноважень.

У тих сучасних суспільствах, яким притаманна глибока структурна диференційованість, тривалість впливу "раціонального" насилля скорочується, для них

характерна тенденція до перманентних соціальних трансформацій, які виражаються у спалахах чи масових ірраціональних бунтів, протестів, чи одиночних. Останні виражаються у формі масових розстрілів чи колективних суїцидів. Держава не в змозі гарантувати безпеку громадян у своїй тотальності. Приватизація насилля передбачає отримання можливості певним особам чи групам здійснювати державне насилля на певних територіях чи у певних групах на приватній чи квазі-приватній основі. За таких умов з'являються парамілітарні формування, які виконують функцію контролю за порядком, але фінансуються не державою, а окремими особами чи групами осіб, яким вони і підпорядковуються. Вони можуть мати легітимний статус, але рідко набувають легітимації.

Г. Вулф визначає дві тенденції приватизації насилля шляхом залучення до політичних процесів у період соціальних трансформацій приватних воєнізованих угруповань. Перша – приватизація насилля "знизу вгору", в якій недержавні актори (неорганізовані збройні сили) створюють ситуацію підступної незахищеності, виступають причиною хаотичних, беззаконних ситуацій або навіть руйнування державних інституцій, фактично беручи на себе відповідальність за втрату державної монополії на насилля. Друга – "зверху вниз", в якій приватизація насилля здійснюється владою через аутсорсинг традиційних військових та державних функцій приватним компаніям [5, с. 36]. У другому випадку можна виокремити два варіанти аутсорсингу: передача повноважень або іноземним (як правило, міжнародним) компаніям, або вітчизняним. Перший варіант передбачає зовнішнє втручання у соціальні трансформаційні процеси. Прийняття такого політичного рішення мотивується внутрішніми соціальними факторами. Воно дозволяє владі, яка не володіє достатньою військовою силою, досить швидко конвертувати у неї частину власних фінансових коштів, не залучаючи національні збройні сили, при цьому у своїй діяльності зазначені компанії не дотримуються поваги до громадянських прав і міжнародного гуманітарного права, здатні застосовувати будь-які силові методи для захисту своїх інтересів [8, с. 141]. Зростання попиту послуг приватних військових компаній пояснюється масовою демобілізацією висококваліфікованих військових спеціалістів зі збройних сил багатьох країн внаслідок завершення Холодної війни. Відтак, їх нездатність адаптуватися до нових соціальних умов могла стати загрозою соціальній стабільності демілітаризованого суспільства. Альтернатива у формі залучення їх у діяльність мілітаристських чи парамілітаристських організацій по суті сформувала ринок насилля як у масштабах суспільства, так і на міжнародному рівні.

Другий варіант відображає діалектику боротьби сторін соціального конфлікту і є способом запобігти "міфічному" насиллю. У період утвердження "міфічного" насилля для збереження домінанти "раціонального" влада може долучати спортивно-мілітаристські організації. Зазначена приватизація насилля покликана, на нашу думку, надати їм функції здійснення прямого фізичного насилля, оскільки подібні дії влади спричиняють зростання масових протестів та безапеляційного домінування "міфічного" кривавого насилля. Відтак, діяльність державної влади амбівалентна. З одного боку, вона втрачає монополію на застосування насилля, передаючи частину повноважень зазначеним організаціям, а з іншого – підтримує ресурсами здійснюване ними насилля проти протестувальників. Важко стверджувати, що часткова передача повноважень здійснювати насилля носить тимчасовий характер і є одноразовою дією, спрямованою виключно на зменшення рівня агресивності в суспільстві. Внаслідок руйнування класичних механізмів контролю владою над практикою здійснення легітимного насилля, сама держава втрачає можливість одноосібного контролю над регулюванням різних видів насилля, що призводить до розмивання принципів відповідальності за дії приватних суб'єктів насилля [6, с. 84]. За умов тривалої відсутності у державної влади ресурсів для націоналізації насилля, тобто повернення монополії на здійснення насилля, ці організації намагаються легалізувати своє право на приватизоване насилля, формалізуються і, навіть, інституціалізуються.

Література

1. Eppler E. Vom Gewalt monopolzum Gewaltmarkt?: Die Privatisierung und Kommerzialisierung der Gewalt / Erhard Eppler. – Frankfurt a. M.: SuhrkampVerlag, 2002. – 160 S.
2. Mair S. Die GlobalisierungprivaterGewalt: Kriegsherren, Rebellen, Terroristen und organisierteKriminalität / Stefan Mair. – Berlin: SWP-Studien, 2002. – 66 S.
3. Martinez L. La Guerre civileen Algérie (1990-1998) / Luis Martinez. – Paris: Karthala, 1998. – 429 p.
4. Ruf W. Zur Privatisierung von Gewalt / Werner Ruf // Pazifismus, Politik und Widerstand. Analysen und Strategien der Friedensbewegung; [Ralph-M. Luedtke, Peter Strutynski (Hrsg.)]. – Kassel: JeniorVerlag, 1999. – S. 16 – 26.
5. Wulf H. Privatizing and internationalizing violence / Herbert Wulf // The Economics of Peace and Security Journal. – 2007. – Vol. 2, No. 1. – Pp. 35 – 40.
6. Кравченко В. Ю. Особливості приватизації політичного насилля в контексті трансформації легітимності державних інститутів / В. Ю. Кравченко // Вісник дніпропетровського університету. – 2014. – Т. 22, Вип. 24. – С. 79 – 87.
7. Полтораков Ю. Приватизация насилия: социополитический контекст / Ю. Полтораков // Политика и общество. – 2009. – № 10. – С. 45 – 52.
8. Целуйко В. О. Приватні військові компанії і приватизація функцій держави у воєнній сфері / В. О. Целуйко // Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. – С. 139 – 143.